

A NŐK JOGAI ÉS A VÍZHEZ VALÓ JOG METSZÉSPONTJAI A GLOBÁLIS VÍZVÁLSÁGBAN

Oláh Enikő Emese*

1. Bevezető gondolatok

Ezen a bolygón egyetlen életforma sem maradhat fenn víz nélkül. A földi élet attól függ, hogy gondosan kezeljük-e ezt a közös jót. Az őslakos közösségek régóta szent erőforrásként kezelik a vizet, amely minden életformához szoros kötelékkel kapcsolódik. Ebben a kontextusban a víz nem egyszerűen birtokolható árucikk, hanem élő entitás, amelynek megőrzése és védelme alapvető erkölcsi és jogi kötelezettség. Nem pusztítható, nem használható fel kizárólag pénzügyi vagy kereskedelmi célokra és nem tekinthető eldobható erőforrásnak sem.¹ A globális vízváltás súlyosbodásával elengedhetetlen egy új, integrált szemlélet kialakítása, amely egyszerre érvényesíti az ökológiai, társadalmi és női jogi szempontokat. A vízhez való hozzáférés nem csupán gazdasági kérdés, hanem emberi jogi és környezeti probléma is. A víz, mint kitermelhető erőforrás és a víz, mint szent, közös jó közötti különbségtétel erkölcsi és jogi következményekkel jár: az árucikkek nem rendelkeznek önálló létezési joggal, míg a természet és a víz jogainak elismerése biztosítja a fenntarthatóságot. A nemzetközi jog fejlődése ezt egyre inkább felismeri, például az ENSZ 76/300-as határozata és a 15. számú Általános Kommentárja hangsúlyozza az államok kötelezettségét a vízhez való hozzáférés biztosításában, különösen a hátrányos helyzetű csoportok, köztük a nők számára.² A környezeti igazságosság élvonalában tevékenykedő helyi és őslakos női aktivisták régóta hirdetik a víz és a természet *eredendő jogainak* elismerését. E paradigma a kölcsönösséget és a természettel való harmonikus együttélést helyezi

* PhD-hallgató, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3159-0897>

¹ Robin Wall Kimmerer: *Braiding Sweetgrass: Indigenous wisdom, scientific knowledge, and the teaching of plants*. Minneapolis, Milkweed Editions, 2006. 163–166. <https://tinyurl.com/4w2m4mpj>

² General Comment No. 15: The Right to Water (Arts. 11 and 12 of the Covenant), E/C.12/2002/11, 2003.01.20., 1–18. <https://www.refworld.org/legal/general/cescr/2003/en/39347>

középpontba.³ Az Afrikai Emberi Jogok és Népek Bizottsága iránymutatásai, valamint a CEDAW 37. számú ajánlása kiemelik a nők kulcsszerepét a természeti erőforrások fenntartható kezelésében és a kockázatok csökkentésében, különösen a klímaváltozás és a környezeti katasztrófák kontextusában.⁴

A Földön az édesvízkészletek megújuló források, de nem végtelenek: a kimerülés veszélye folyamatosan fennáll, miközben a vízigény az ipari, mezőgazdasági és háztartási felhasználás miatt folyamatosan nő. A mezőgazdaság – különösen az öntözéses gazdálkodás – a legnagyobb vízfogyasztó (72%), míg az ipar 12%-kal, a települések és háztartások 16%-kal részesednek a vízhasználatból. A legszegényebb háztartások különösen kiszolgáltatottak, mivel korlátozott hozzáféréssel rendelkeznek a biztonságos vízhez és a higiéniai feltételekhez, így a nemek közötti egyenlőtlenségek a vízhez való hozzáférésben tovább fokozódnak.⁵ Mivel a vízhiány nem csökken, hanem fokozódik, a hozzáférés terén tapasztalható egyenlőtlenségek tovább fognak nőni. A vízhiányos közösségekben élő nők és lányok, akik gyakran a társadalom perifériáján helyezkednek el, kiemelt figyelmet érdemelnek a vízhez való jog érvényesítése során.⁶ A 76/300. ENSZ határozat kiemeli az államok kötelezettségét a nők vízhez való hozzáféréseinek biztosításában, valamint hangsúlyozza a nők részvételét a vízgazdálkodás döntéshozatalában.⁷

A földhöz és erőforrásaihoz erősen kötődő nők már régóta szorgalmazzák a víz és a fejlődés gyökeresen új szemléletét, amely elismeri, tiszteletben tartja és megvédi a víz és a tőle függő élőlények jogait. Ezeket a szempontokat sokáig figyelmen kívül hagyták. A 6.5. SDG célkitűzésnek (integrált vízgazdálkodás) legutóbbi értékelése szerint az egymással versengő vízigények és a környezeti fenntarthatóság közötti egyensúly megteremtésére irányuló nemzeti erőfeszítések továbbra is nagyrészt elégtelenek. Annak ellenére, hogy az államok elvben magas szintű elkötelezettséget vállalnak a nemek közötti esélyegyenlőség általános érvényesítésére, a gyakorlatban a nemek közötti esélyegyenlőségi szempontok nagyrészt hiányoznak a tervezésből, az irányításból és a döntéshozatalból egyaránt.⁸

A vízhez való jog feminista megközelítése felismeri, hogy a nők a közösségek elsődleges vízgyűjtői, védelmezői és kezelői. Ez a megközelítés a társadalmi igazságosság, a *természet jogai* és a nők jogai közötti szoros összefüggésre hívja fel a figyelmet,

³ Vandana Shiva: *Water Wars: Privatization, pollution, and profit*. Berkeley, North Atlantic Books, 2016. 93–97. <https://tinyurl.com/yexmyrfn>

⁴ African Commission on Human and Peoples' Rights: Guidelines on the Right to Water in Africa, 2019. <https://achpr.au.int/en/node/904> United Nations Human Rights: General recommendation No.37 (2018) on gender-related dimensions of disaster risk reduction in a changing climate, 2018. <https://tinyurl.com/5db9xzf4>

⁵ The Sustainable Development Goals Report. United Nations, 2022.

⁶ The United Nations World Water Development Report 2019: leaving no one behind. United Nations, 2019. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000367306>

⁷ United Nations General Assembly: Resolution adopted by the General Assembly on 28 July 2022. A/RES/76/300.

⁸ Mary Kate Dennis – Finn McLafferty: Indigenous Women, Water Protectors, and Reciprocal Responsibilities. *Social Work*, Vol. 65., No. 4. (2020) 378–386. <https://doi.org/10.1093/sw/swaa033>

miközben elősegíti a nemek közötti egyenlőség érvényesítését a döntéshozatalban. A fenntartható fejlődés 5. és 6. céljának integrált megvalósítása nélkülözhetetlen a nemek közötti egyenlőség előmozdításához és a vízhez való igazságos hozzáférés biztosításához. Jelen tanulmány a vízhez való jog és a női jogok metszéspontját vizsgálja, különös figyelemmel a múltbeli, jelenlegi és jövőbeli hatásokra. Hipotézisem szerint a nők jogainak fejlődése és érvényesülése jelentős mértékben befolyásolta a vízhez való jog kialakulását, ugyanakkor e jog gyakorlati érvényesítése is hozzájárult a női jogok fejlődéséhez.

2. A vízhez való jog és az élethez való jog – a nők jogainak összefüggésében

Az ENSZ Közgyűlése 2010-ben alapvető emberi jogként ismerte el a vízhez való jogot, amely nélkül *sem az élethez való jog, sem más emberi jogok* teljes körű biztosítása nem valósítható meg.⁹ A vízhez és a vízszolgáltatásokhoz való hozzáférés a nők és a lányok számára különösen meghatározó, mivel a háztartásokban legtöbbször ők a víz elsődleges felhasználói és szolgáltatói. A tiszta víz hiánya, valamint a nem megfelelő higiéniai körülmények nemcsak egészségüket veszélyeztetik, hanem kiszolgáltatottabbá teszik őket az erőszak különféle formáival szemben. Ezért a higiéniahoz való jog a vízhez való jog szerves részeként, de önálló emberi jogként is értelmezhető, amely a nők méltóságának és biztonságának alapfeltétele.¹⁰ Mind a tiszta vízhez, mind a higiéniahoz való jogot alapvető fontosságúnak ismerik el a nők jogainak és méltóságának előmozdítása szempontjából. Az ENSZ Közgyűlés 2015-ös határozata kifejezetten felhívta a figyelmet arra, hogy a tagállamok biztosítsák a nők vezető szerepét és egyenlő részvételét a víz- és higiéniai irányítással kapcsolatos döntéshozatalban.¹¹ Ugyanebben az évben fogadták el a 2030-ig szóló *Fenntartható Fejlődési Menetrendet*, amely a 6. fenntartható fejlődési cél (SDG 6) keretében vállalta a víz és a szennyvízelvezetés mindenki számára történő fenntartható biztosítását. A dokumentum hangsúlyozza az ivóvíz, a higiénia, az egészség, az oktatás és a szegénységcsökkentés közötti szoros kapcsolatot, de a célkitűzések közül egyedül a vízhez és higiéniahoz való hozzáférés emeli ki kifejezetten a nők és lányok, valamint a kiszolgáltatott csoportok szükségleteit.¹²

A biztonságos ivóvízhez való jog értelmezésében mérföldkönek számít az ENSZ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottságának 15. számú Általános Kommen-

⁹ Summary Progress Update 2021: SDG 6 — water and sanitation for all. United Nation, 2021. <https://tinyurl.com/3xevhtb5>

¹⁰ United Nations Human Rights: OHCHR and the rights to water and sanitation. <https://www.ohchr.org/en/water-and-sanitation>

¹¹ Human rights defenders in the context of the Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms, A/RES/70/161, 2015.12.17., 1–7. <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n15/442/15/pdf/n1544215.pdf>

¹² General Comment No. 15 i. m. Sustainable Development Goals: Goal 6: Ensure access to water and sanitation for all. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/water-and-sanitation/> Turning promises into action: Gender equality in the 2030 Agenda for Sustainable Development. *UN Women*, 2018. <https://tinyurl.com/3vnenz3w>

tárja (2002), amely kimondta, hogy a jog csak akkor valósul meg, ha a víz elegendő mennyiségben, biztonságos, megfizethető, elfogadható és fizikailag hozzáférhető módon áll rendelkezésre.¹³ A valóságban azonban a nők és lányok – különösen a szegény és marginalizált közösségekhez tartozók – számára ezen feltételek teljesülése a legkevésbé biztosított. A környezeti dimenziót erősítette a már korábban említett ENSZ Közgyűlési határozat, amely globális szinten ismerte el a tiszta, egészséges és fenntartható környezethez való jogot. A határozat külön hangsúlyozza a nők sebezhetőségét a környezeti kihívásokkal – így a vízhiánnyal – szemben, mivel a klímaváltozás és a környezeti válságok hatásai aránytalanul érintik őket.¹⁴ Nemzetközi és regionális dokumentumok tovább erősítik ezt a jogvédelmi keretet. A CEDAW Bizottság 37. számú Általános Ajánlása (2018), amely korábban szintén említésre került, a nemi dimenziókat vizsgálja az éghajlatváltozás és a katasztrófakockázat csökkentése kapcsán. Az Afrikai Emberi és Népek Jogainak Bizottsága 2015-ben külön határozatot fogadott el a vízhez való jogról, majd 2019-ben részletes iránymutatást dolgozott ki annak érvényesítésére. Emellett az Afrikai Nők Jegyzőkönyvének 18. cikke kimondja a nők jogát az egészséges és fenntartható környezethez, amely szoros kapcsolatban áll a vízhez való hozzáférés biztosításával.¹⁵

2.1. A globális vízválság gyökerei

A víz a fenntartható fejlődés alapja, szoros összefüggésben áll az egészségügyi, oktatási és gazdasági dimenziókkal. A rossz vízgazdálkodás, a szennyezés, a túlzásfogyasztás és a klímaváltozás azonban világszerte kimerítette a készleteket és globális vízválsághoz vezetett. Ma több mint 2 milliárd ember – a világ népességének egynegyede – él vízhiányos országokban, ahol a kereslet meghaladja a rendelkezésre álló kínálatot. Az éghajlatváltozás okozta ökológiai károk tovább rontják ezt a helyzetet, veszélyeztetve az emberek, az ökoszisztémák és a társadalmak közötti törékeny egyensúlyt. A nők, különösen a szegénységben élő és marginalizált csoportokhoz tartozó nők – köztük menekült, öslakos és fogyatékossgal élő nők – viselik a vízválság legnagyobb terhet. Mindennapi vízhez jutásuk, megélhetésük és testi épségük közvetlenül függ a vízkészletek állapotától, miközben gyakran ki vannak zárva a döntéshozatali folyamatokból.¹⁶ Ez a helyzet szorosan kapcsolódik az ENSZ Közgyűlésének 76/300. számú határozatához (2022), amely a tiszta, egészséges és fenntartható környezethez való jogot ismeri el,

¹³ General Comment No. 15 i. m.

¹⁴ Taking stock of progress towards gender equality in the water domain: where do we stand 25 years after the Beijing Declaration? *UNESCO*, 2021. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377601>

¹⁵ Sustainable development: Harmony with Nature, A/RES/75/220, 2020.12.30. 1–6. <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n20/379/55/pdf/n2037955.pdf?OpenElement>; Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa, 2003. <https://www.peaceau.org/uploads/maputo-protocol-english.pdf>

¹⁶ Gonzalo Lizarralde: *Unnatural Disasters: Why Most Responses to Risk and Climate Change Fail but Some Succeed*. New York, Columbia University Press, 2021. 88–122. <https://doi.org/10.7312/liza19810>

és kiemeli a nők sebezhetőségét a környezeti kihívásokkal szemben.¹⁷ Az ENSZ adatai szerint 2023-ban mintegy 380 millió nő és lány élt súlyosan vízhiányos térségben 26 országban; 2030-ra ez a szám várhatóan 471 millióra emelkedik 29 országban.¹⁸ A vízhiány következményei közé tartozik a fokozódó élelmezési bizonytalanság, a szegénység mélyülése és a nők elleni erőszak erősödése.

A klímaváltozás hatására a szélsőséges időjárási események – ciklonok, árvizek, hurrikánok, valamint tartós aszályok – gyakoribbá és súlyosabbá válnak, fokozva a vízbiztonsági kockázatokat. Az IPCC 2023-as jelentése szerint minden tizedfoknyi globális felmelegedés tovább növeli e kockázatokat, különösen a legkiszolgáltatottabb közösségekben.¹⁹ Az éghajlatváltozás és az erőszakos konfliktusok miatt milliók kényszerülnek lakóhelyük elhagyására. Az otthonaikból elűzött nők számára ez nemcsak vagyonuk és megélhetésük elvesztését jelenti, hanem az egészségügyi ellátáshoz való korlátozott hozzáférést és a szexuális erőszak, emberkereskedelem, valamint a kizsákmányolás fokozott kockázatát is. A társadalmi nemi egyenlőtlenségek és az interszekcionális hátrányok – például a szegénység, a faji vagy etnikai hovatartozás és a fogyatékoság – tovább súlyosbítják a helyzetet. A nyomornegyedekben és bizonytalan lakhatási körülmények között élő nők és lányok különösen ki vannak téve az árvizeknek, földcsuszamlásoknak és tüzeseteknek. E közösségekben a nők gyakran válnak környezeti aktivizmus élharcosaivá, azonban erőfeszítéseik ritkán kapnak elismerést és támogatást.²⁰ A veszteségek és károk kezeléséhez szükség van a nemek közötti egyenlőséget szem előtt tartó éghajlatváltozási stratégiákra. Bár egyre több országban jelennek meg a nők a nemzeti szinten meghatározott hozzájárulásokban, a konkrét intézkedések száma továbbra is alacsony. A nemzeti szinten meghatározott hozzájárulások (az MDGs-ek) első, 2015-ös generációjában mindössze 50 esetben említették a nőket vagy a nemek közötti egyenlőséget. A 2023-as felülvizsgálat szerint mindössze 55 olyan alkalmazkodási intézkedést rögzítettek, amely kifejezetten a nemek közötti egyenlőségre utal, és csak 23 esetben ismerték el a nőket a változás aktív szereplőiként.²¹ Így a nemek közötti egyenlőséget figyelembe vevő éghajlat-változási alkalmazkodási és enyhítési tervek még mindig messze vannak a normáktól. Jelentős további erőfeszítésekre van szükség, mivel az éghajlatváltozás következtében a katasztrófák gyakoribbá és súlyosabbá válnak. Ezzel összhangban a *de lege ferenda* javaslatok szempontjából elengedhetetlen, hogy a nők és lányok részvételét kötelezően beépítsék a vízgazdálkodási, éghajlatváltozási és katasztrófavédelmi döntéshozatalba. Ez nem csupán az egyenlőség érvényesítése miatt szükséges, hanem azért is, mert a

¹⁷ UN. General Assembly: The human right to a clean, healthy and sustainable environment : resolution / adopted by the General Assembly, 2022. <https://digitallibrary.un.org/record/3983329/?ln=es&v=pdf>

¹⁸ Water Scarcity. United Nations. <https://www.unwater.org/water-facts/water-scarcity>

¹⁹ Intergovernmental Panel on Climate Change: AR6 Synthesis Report: Climate Change 2023. <https://www.ipcc.ch/report/sixth-assessment-report-cycle/>

²⁰ Progress on the Sustainable Development Goals: the Gender Snapshot 2022. UN Women, 2022. <https://tinyurl.com/3jzyr9cy>

²¹ A nemek közötti egyenlőség előmozdítása az NDC-kben: haladás és magasabb ambíciók. *Data Futures Exchange*, 2022. május 27. <https://data.undp.org/insights/gender-and-ndc>

nők tudása és tapasztalata nélkül a vízválságra adott válaszok hiányosak és kevésbé hatékonyak maradnak.²²

2.2. A vízigény mértéktelen növekedése egyes régiókban

A globális vízhasználat az elmúlt évtizedekben meredeken emelkedett, és a növekedés üteme várhatóan a jövőben is fennmarad. 2020-ban a rendelkezésre álló megújuló édesvízkészletek közel 18%-át használták fel, de ez az átlag jelentős regionális különbségeket takar. Egyes térségekben a vízfelhasználás már most kritikus szintet ért el, miközben a népesség és a gazdasági igények folyamatosan növekednek.²³ Az ENSZ-jelentések szerint a világ népességének jelentős része él olyan körülmények között él, ahol a vízhiány tartós problémát jelent. A nők és lányok számára ez különösen súlyos következményekkel jár, hiszen a háztartások elsődleges vízgyűjtőiként és gondozóiként közvetlenül érzékelik a növekvő hiányt. A vízhiány miatt rájuk háruló többletterher nemcsak időt és energiát vesz el az oktatástól és a munkavállalástól, hanem egészségüket és biztonságukat is veszélyezteti.²⁴ A leginkább érintett régiók közé tartozik Észak-Afrika, Nyugat-Ázsia, valamint Közép- és Dél-Ázsia, ahol az országok többsége súlyos vízhiánnyal küzd. Más régiókban, például Latin-Amerika egyes részein a bőségesebb vízkészletek ellenére is fokozódik a hiány a nem hatékony gazdálkodás és az egyre növekvő felhasználás miatt.²⁵ A vízigény és a kínálat közötti egyensúlyhiány tehát nemcsak a készletek csökkenéséből, hanem a mértéktelen és gyakran pazarló vízhasználatból is fakad. A nők, különösen a világ alacsony jövedelmű régióiban élők, ahol a földhöz és a vízkészletekhez való hozzáférés terén a nemek közötti egyenlőtlenségek kiélezettek, látják a legnagyobb kárát a vízkínálat és a vízkereslet közötti egyre növekvő szakadéknak. Az olyan régiókban, mint például Közép-Amerika, a jobb vízellátottság ellenére a nagyobb mennyiségű felhasznált víz ugyanebben az időszakban fokozta a vízhiányt.²⁶ Egyes fejlett országok – például Japán, az Egyesült Államok és Európa több állama – technológiai innovációkkal és hatékonyabb vízgazdálkodással mérsékelni tudták a vízhiányt. Más térségekben azonban, különösen a Közél-Keleten,

²² Sendai Framework Monitor (SFM) Sex, Age and Disability Disaggregated Data (SADDD). UN Office for Disaster Risk Reduction, 2021. <https://www.undrr.org/media/76930/download?startDownload=20250129>

²³ Kim Robin van Daalen – Sarah Savic Kallesoe – Fiona Davey – Sara Dada – Laura Jung – Lucy Singh: Extreme events and gender-based violence: a mixed-methods systematic review. *The Lancet Planetary Health*, Vol. 6., No. 6. (2022) 504–523. [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(22\)00088-2](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(22)00088-2)

²⁴ Ensuring Safe Water and Sanitation for All: A Solution through Science, Technology and Innovation. United Nations, 2023. https://unctad.org/system/files/official-document/dtltikd2022d1_en.pdf

²⁵ Horn of Africa Drought Regional Humanitarian Overview & Call to Action. *OCHA*, 2022. <https://tinyurl.com/58s8vka8>; Lizzy Davies: Ethiopian drought leading to ‘dramatic’ increase in child marriage, UNICEF warns. *The Guardian*, 2022. április 30. <https://tinyurl.com/4w3j4p9m>

²⁶ Zhongwei Huang – Xing Yuan – Xingcai Liu: The key drivers for the changes in global water scarcity: Water withdrawal versus water availability. *Journal of Hydrology*, Vol. 601., 2021. <https://doi.org/10.1016/j.jhydrol.2021.126658>

a szennyvíz újrahasznosítása és a fenntartható vízfelhasználási gyakorlatok még nem érték el a szükséges szintet.²⁷

A féktelen vízhasználat következtében számos ország vízbiztonsága kritikus állapotba került. Például Bahreinben, Kuvaitban, Ománban, Katarban, Szaúd-Arábiában és az Egyesült Arab Emírségekben a szennyvíz 84 százalékát biztonságosan kezelik, de ennek csupán 44 százalékát hasznosítják újra. A legnagyobb kihívás a határokon átnyúló vízgyűjtőkben mutatkozik meg, ahol több százmillió ember megélhetése függ a közösen használt vízkészletektől.²⁸ A vízkészletek kimerülésének ez a forogatókönyve olyan országokban játszódik le, amelyek összességében legalább közepes szintű vízhiánnyal küzdenek, valamint két vagy több ország által közösen használt vízgyűjtőkben. Világviszonylatban a 20 legnagyobb vízhiányos vízgyűjtőből 10 Kínában és Indiában található, köztük a Belső-Tarim és a Sabarmati, ahol évente a rendelkezésre álló édesvízkészletek 242, illetve 317 százalékát vonják ki.²⁹ A vízhiány által leginkább sújtott térségekben a nők és lányok a legnagyobb vesztesei a mértéktelen vízhasználatnak és a fenntarthatatlan gazdálkodásnak. Az erőforrásokhoz való egyenlőtlen hozzáférés, a társadalmi nemi szerepek és a politikai döntéshozatalból való kirekesztettség következtében ők viselik a vízválság mindennapi terheit, miközben hangjuk ritkán hallatszik a vízgazdálkodási politikák alakításában.

3. A női szerveződések lehetséges hatásai

A növekvő vízigény, amelyet a népesség gyors ütemű gyarapodása, a gazdasági fejlődés és a fogyasztási szokások átalakulása együttesen idéz elő, várhatóan leginkább az alacsony és közepes jövedelmű országokat fogja érinteni. E térségekben a vízhiány egyre súlyosbodik, ami a hozzáférés folyamatos nehezülését, valamint a felhasználók közötti konfliktusok és egyenlőtlenségek kiéleződését eredményezi. A nők – különösen a szegénységben élő és marginalizált közösségekből származó nők – a környezeti kockázatokkal kapcsolatos fokozott érintettségük miatt a vízválság legnagyobb veszteséivé válhatnak. Mindazonáltal empirikus tapasztalatok azt mutatják, hogy a nők nem pusztán passzív elszenvedői e folyamatoknak, hanem aktív szereplői is lehetnek a megoldáskeresésnek. Számos esetben ők alkotják az alulról szerveződő környezetvédelmi és vízgazdálkodási kezdeményezések tagságának többségét, mozgósítva közösségeiket a fenntarthatóbb vízhasználat és az igazságosabb erőforrás-elosztás érdekében. Ez a fajta helyi szintű szerveződés bizonyítja, hogy a nők tudása, tapasztalata és együttműködési képessége alapvető jelentőségű a válságkezelésben. A vízgazdálkodási folyamatokban ezért elengedhetetlen a nők és a közösségek bevonása. Ők állnak a vízválság epicentrumában, és mindennapi tapasztalataik révén értékes szempontokat hoznak a

²⁷ Department of Economic and Social Affairs Population Division: World Population Prospects. United Nations, 2024. <https://population.un.org/wpp/>

²⁸ Samantha Kuzma – Liz Saccoccia – Marlena Chertock: 25 Countries, Housing One-Quarter of the Population, Face Extremely High Water Stress. World Resources Institute, 2023. augusztus 16. https://www.wri.org/insights/highest-water-stressed-countries?trk=public_post_comment-text

²⁹ AQUASTAT – FAO's Global Information System on Water and Agriculture. Food and Agriculture Organization of the United Nations. <https://www.fao.org/aquastat/en/databases/maindatabase>

döntéshozatalba. Azonban ehhez fokozott erőfeszítésekre van szükség, hogy a kormányzatok és a nemzetközi szervezetek felismerjék, illetve kezeljék azokat az egyedi kihívásokat, amelyekkel a nők és a lányok szembesülnek a vízhiány mindennapjaiban. A megfelelő jogszabályok, politikák és programok kialakítása és végrehajtása elengedhetetlen ahhoz, hogy a vízhez való jog gyakorlati megvalósulása biztosított legyen.³⁰ A női szerveződések erejét számos pozitív példa igazolja: az éghajlatváltozás elleni küzdelemben, a helyi vízkészletek védelmében és a fenntartható gazdálkodási formák elterjesztésében világszerte meghatározó szerepet játszottak. E mozgalmak nem csupán a közösségi túlélést és alkalmazkodást segítik elő, hanem hozzájárulnak a nemek közötti egyenlőség és a fenntartható fejlődési célok (SDG-k) megvalósításához is.

A női szerveződések tehát olyan stratégiai erőforrást jelentenek, amelynek támogatása nélkülözhetetlen a vízválság hosszú távú kezelésében. Erősítsük és bevonásuk nemcsak a vízgazdálkodás hatékonyságát növeli, hanem hozzájárul egy igazságosabb és fenntarthatóbb társadalmi berendezkedés kialakításához.

4. Környezetszennyezés és rossz gazdálkodás

Megfelelő, hatékony, fenntartható és méltányos víz-, szennyvíz- és hulladékgazdálkodás nélkül a vízkészletek folyamatosan szűkülnek és szennyeződnek, ami egyenlőtlen és hosszú távon fenntarthatatlan erőforrás-elosztást eredményez. A legfrissebb rendelkezésre álló adatok szerint a világ szennyvizének – beleértve a kezeletlen szennyvizet, a mezőgazdasági szennyvízelvezetést és az ipari hulladékot – körülbelül 80 százaléka kezelés nélkül kerül vissza a környezetbe. Ez nemcsak ökológiai kockázatot hordoz, hanem közvetlen emberi jogi kérdés is, hiszen a vízhez való jog gyakorlati érvényesülését veszélyezteti. A vízhez való hozzáférés és a vízhasználat szabályozása nem semleges folyamat: a döntéseket nemi normák, hatalmi viszonyok és társadalmi struktúrák alakítják.³¹ A vízgazdálkodásban a nők alulreprezentáltsága továbbra is súlyos probléma: 2020-ban a vizsgált 170 országból mindössze 26%-ban volt magas szintű a nemek közötti egyenlőség biztosítása a vízkészlet-gazdálkodásban. A vízszolgáltató cégek vezetésében világszerte a nők aránya alig haladja meg a 23%-ot, amely arány a technikai munkakörökben még alacsonyabb. Az elítéletek, valamint a nemi szempontokat figyelembe vevő politikák hiánya rendszerszintű akadályt jelent.³²

A nők kizárása a döntéshozatalból hosszú távon mélyreható következményekkel jár: a közösségi prioritások háttérbe szorulnak, és a vízgazdálkodás kevésbé lesz igazságos és hatékony. Ezzel szemben, ahol a nők egyenlő arányban vesznek részt a folyamatokban, ott az eredmények átalakító erejűek. Ennek jó példája a bolíviai *Cochabamba*

³⁰ Promoting Women's Participation in Water Resource Management in Central Asia. World Bank Group, 2021. január 20. <https://tinyurl.com/nktt9v3d>; Susan Buckingham – Rakibe Kulcur: Gendered Geographies of Environmental Injustice. *Antipode*, Vol. 41., No. 4. (2009) 659–683. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.2009.00693.x>

³¹ The United Nations World Water Development Report, 2017: Wastewater: the untapped resource. UNESCO, 2017. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247153>

³² Women in Water Utilities: Breaking Barriers. World Bank Group, 2019. <https://tinyurl.com/4mvfduh>

2000-es vízkonfliktusa,³³ ahol a nők központi szerepet vállaltak a víz privatizációja elleni tiltakozásokban. A nemi alapú diszkrimináció és a nők képviselésének hiánya a vízgazdálkodásban nemcsak a vízhez való jog érvényesülését korlátozza, hanem további hátrányokat eredményez a nők számára: a fizetetlen gondozási munka aránytalan terheit, az élelmezési bizonytalanságot, egészségügyi kockázatokat és az oktatási, munkaerőpiaci lehetőségek beszűkülését. Az ENSZ Közgyűlésének 76/300. számú határozata (2022) világosan kimondja, hogy a tiszta, egészséges és fenntartható környezethez való jog az emberi jogi keret része, külön hangsúlyozza a nők kiszolgáltatott helyzetét. Ehhez kapcsolódóan a CEDAW Bizottság 37. számú ajánlása (2018) kiemeli a nemekhez kötődő dimenziókat a klímaváltozás és a katasztrófakockázat kezelésében, ami a vízváltásra is közvetlenül alkalmazható. Ahol a nőknek egyenlő hangjuk és hatalmuk van, ott az eredmények átalakító erejük lehetnek. Hasonlóan jelentős Jesy Barralaga tevékenysége az El Salvador és Honduras határvidékén húzódó Goascorán-medencében. Az aktivista fellépése alapvető változásokat indított el a térség vízhasználati konfliktusaiban, hatékonyan ötvözve a fenntartható vízgazdálkodási megoldásokat a helyi közösségek szociális és ökológiai érdekeinek védelmével.³⁴

A szemlélet, miszerint a természet és erőforrásai pusztán az ember tulajdonát képezik, vezetett a jelenlegi globális válsághoz. A vízkészletek nem végtelenek; ha nem helyezük előtérbe a vízkészletek egészségét és megfiatalítását, a világ kifogyhat az ivóvízből, veszélyeztetve az emberi, növényi és állati életet egyaránt. A Föld-központú, ökológiai természetjogi megközelítés szerint minden életformának és magának a Földnek ugyanolyan joga van a létezéshez és gyarapodáshoz, amely kulcsfontosságú a fenntartható életmód előmozdításához.

5. Vízügyi igazságszolgáltatás a nők és lányok számára

Bár az elmúlt években történt előrelépés, még mindig túl sok nő és lány nem jut biztonságos vízhez és megfelelő higiénés körülményekhez. A helyzet különösen súlyos a szubszaharai Afrikában, ahol a nők jelentős része továbbra is nem biztonságos forrásokból kénytelen vizet fogyasztani, míg más régiókban, például Latin-Amerikában és Ázsiában az ellátottság magasabb, de a vidéki és szegényebb közösségekben élő nők számára továbbra is komoly akadályt jelent a hozzáférés.³⁵ A biztonságos vízellátás hiánya közvetlenül összefügg a társadalmi egyenlőtlenségekkel: rontja a nők egészségét, csökkenti oktatási lehetőségeiket, és gátolja a munkaerőpiaci részvételüket. A

³³ Willem Assies: David versus Goliath in Cochabamba: Water Rights, Neoliberalism, and the Revival of Social Protest in Bolivia. *Latin American Perspectives – Popular Participation against Neoliberalism*, Vol. 30, No. 3. (May, 2003) 14–36. <https://doi.org/10.1177/0094582X03030003003>

³⁴ Isabelle Fauconnier – Nazareth Porras – Raphael Glémet – Emilio Cobo – Mark Smith – Alejandro Iza: Champions of Water Governancel. International Union for conservation of Nature, 2018. <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2018-012.pdf> ; Holly Sarkissian: Untapped potential: women leadership is key to effective water diplomacy in the Middle East. *Climate Diplomacy*, 2021. július 20. <https://tinyurl.com/yxufy3zh>

³⁵ Isha Ray: Reducing sexual violence through safe sanitation? *Journal of Water, Sanitation and Hygiene for Development*, Vol. 12., No. 11. (2022) 1–5. <https://doi.org/10.2166/washdev.2022.023>

marginalizált csoportokhoz tartozó nők – például őslakos közösségek tagjai – különösen sérülékenyek, hiszen gyakran a legkisebb eséllyel férnek hozzá fejlesztett vízforrásokhoz.³⁶

Ugyanakkor ezek a nők gyakran a legaktívabb szereplői a helyi vízvédelmi kezdeményezéseknek. Számos közösségben a nők vezetésével szerveződnek alapvető vízkészletek megőrzésére és védelmére irányuló csoportok, amelyek képesek változást elérni helyi szinten. Ezek a sikeres alulról jövő kezdeményezések rávilágítanak arra, hogy a női közösségformáló erő képes alapjaiban megváltoztatni a vízgazdálkodás prioritásait, különösen a források feletti ellenőrzés visszaszerzéséért folytatott küzdelemben. Az ilyen tapasztalatok egyértelműen igazolják, hogy a vízügyi igazságszolgáltatás messze túlmutat a pusztán technikai vagy infrastrukturális kereteken. Valójában egy olyan komplex társadalmi kérdésről van szó, amely elválaszthatatlan az alapvető emberi jogok érvényesítésétől és a nemek közötti rendszerszintű egyenlőség megteremtésétől.³⁷

A kormányok is kulcsszerepet játszanak a megfelelő vízellátási infrastruktúra kiépítésében, a meglévő rendszerek korszerűsítésében, valamint a hátrányos helyzetű csoportok elérésében. Ehhez elengedhetetlen a nemek és társadalmi-gazdasági jellemzők szerint bontott adatok folyamatos gyűjtése és elemzése, hogy a vízhez való jog mindenki számára érvényesüljön, különösen a marginalizált közösségekben élő nők számára. A nők helyi mozgalmi példái pedig fontos példát jelentenek arra, hogyan lehet a társadalmi igazságosság és a fenntartható vízgazdálkodás szempontjait összehangolni a gyakorlatban.³⁸

6. A vízhiány és a jólét összefüggése

A biztonságos vízhez való hozzáférés hiánya nem csupán alapvető életfeltétel kérdése, hanem közvetlenül meghatározza a társadalmi és gazdasági jólét szintjét is. A probléma különösen súlyosan érinti a vidéki és alacsony jövedelmű közösségekben élő nőket és lányokat, akik naponta hosszú órákat töltenek vízgyűjtéssel és vízkezeléssel. Ez a teher gyakran egyoldalúan az ő vállukra hárul, miközben a férfiak és fiúk szerepe a folyamatokban lényegesen kisebb. A fizikai és érzelmi megterhelés, amely e munkával jár, korlátozza a nők és lányok mindennapi életét, egészségét, társadalmi szerepvállalását és gazdasági aktivitását.³⁹ A vízellátás hiányosságai több szinten is jelentkeznek. A nehéz vizesedények cipelése fokozza a mozgásszervi problémák, például hát- és nyak-sérülések kockázatát. Emellett a hosszú és ismétlődő vízgyűjtési feladatok gyakran okoznak stresszt, szorongást és kimerültséget, amelyek közvetlenül rontják az élet-

³⁶ Biljana Macura – Ella Foggitt – Carla Liera – Adriana Soto – Arianna Orlando – Laura Del Duca – Naomi Carrard – Karin Hannes – Marni Sommer – Sarah Dickin: Systematic mapping of gender equality and social inclusion in WASH interventions: knowledge clusters and gaps. *BMJ Global Health*, Vol. 8., No. 1. (2023) 1–10. <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2022-010850>

³⁷ Joint Monitoring Programme for Water Supply, Sanitation and Hygiene. WHO–UNICEF. <https://washdata.org/>

³⁸ Sarah Dickin – Martina Angela Caretta: Examining water and gender narratives and realities. *Wiley Interdisciplinary Reviews*, Vol. 9., No. 5. (2022) 1–10. <https://doi.org/10.1002/wat2.1602>

³⁹ Progress on the Sustainable Development Goals (2022) i. m. <https://tinyurl.com/3jzyr9cy>

minőséget és a napi teljesítőképességet. A háztartási és gondozási feladatokkal együtt mindez azt eredményezi, hogy a nők és lányok jelentős része „láthatatlan” munkát végez, amely a közösség fennmaradását biztosítja, ugyanakkor nem kap társadalmi vagy gazdasági elismerést.⁴⁰

Gazdasági szempontból a vízhez való korlátozott hozzáférés hosszú távú hátrányokat okoz. Mivel a nők és lányok felelősek a háztartás vízellátásáért, gyakran le kell mondaniuk az oktatásban való részvételről vagy a fizetett munkáról. Ez csökkenti jövedelemszerzési lehetőségeiket és előmeneteli esélyeiket, ami a szegénységi csapda újratermelődéséhez vezet. Különösen a vidéki területeken figyelhető meg, hogy a lányok iskolai részvétele és végzettsége közvetlen összefüggésben áll a vízhez való hozzáféréssel: minden plusz óra, amelyet vízgyűjtésre kell fordítaniuk, jelentősen csökkenti az iskolai előrehaladás lehetőségét⁴¹

Erre szemléletes példa a közép-amerikai „*Dry Corridor*” térsége (El Salvador, Guatemala), ahol a nőket napi szinten terheli a vízgyűjtés és a mezőgazdasági feladatok összeegyeztetése. Számos helyen női szerveződések indítottak esővízgyűjtő rendszereket és kisléptékű gazdasági kezdeményezéseket, amelyek enyhítik a vízhiány okozta terheket, miközben erősítik a nők közösségi szerepvállalását és érdekérvényesítését.⁴² Afrikában, például Kenya *Machakos* megyéjében (Kibauni körzet), kutatások kimutatták, hogy a vízhiány jelentősen csökkenti a nők gazdasági termelékenységét. A vízárt megteremtett hosszú utak elvonják az időt a jövedelemtermelő tevékenységektől és a gyermekneveléstől, így közvetlenül befolyásolják a háztartások gazdasági stabilitását.⁴³

A vízhiány tehát nem csupán fizikai probléma, hanem összetett társadalmi-gazdasági kérdés, amely közvetlenül befolyásolja a jólétet, a háztartások működését, az oktatási és munkaerőpiaci részvételt, valamint a nemek közötti egyenlőséget. A nők és lányok által vízgyűjtésre fordított idő valójában pótlólagos munka, amely a hiányzó infrastruktúrát helyettesíti, ám ennek ára magas – fizikai, gazdasági és társadalmi szempontból egyaránt. A biztonságos vízhez való korlátozott hozzáférés tehát nemcsak egyéni vagy háztartási problémát jelent, hanem hozzájárul a strukturális társadalmi egyenlőtlenségek fenntartásához és mélyítéséhez, különösen a marginalizált közösségekben.⁴⁴

⁴⁰ Jay P. Graham – Mitsuaki Hirai – Seung-Sup Kim: An Analysis of Water Collection Labor among Women and Children in 24 Sub-Saharan African Countries. *PLOS ONE*, 2016. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0155981>

⁴¹ Vica Marie Jelena Tomberge – Janine Stefanie Bischof – Regula Meierhofer – Akina Shrestha – Jennifer Inauen: The Physical Burden of Water Carrying and Women’s Psychosocial Well-Being: Evidence from Rural Nepal. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, Vol. 18., No. 15. (2021) <https://doi.org/10.3390/ijerph18157908>

⁴² Edgardo Ayala: Rural Women’s Constant Struggle for Water in Central America. *Inter Press Service*, 2023. <https://tinyurl.com/y76e62vn>

⁴³ Jackline Mumbua Mwinzi: *Water Scarcity and Economic Productivity of Women: A case study of Kibauni Division, Machakos County*. (Szakdolgozat.) University of Nairobi, 2014. <https://tinyurl.com/mshsca5d>

⁴⁴ Cassandra L. Workman – Heather Ureksoy: Water insecurity in a syndemic context: Understanding the psycho-emotional stress of water insecurity in Lesotho, Africa. *Social Science & Medicine*, Vol. 179. (2017) 52–60. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.02.026>

7. Alternatív megoldások – a technológián túl

A vízügyi ágazatban széles körben elterjedt az a nézet, hogy a vízellátási, higiéniai és szennyvízkezelési technológiák innovációi képesek jelentősen csökkenteni a nők időszegénységét. Kínában például egy projekt keretében beton víztartályokat építettek az esővíz tárolására, amely a szárazság idején is biztosította a vízfelhasználást. Ez az intézkedés 3,3 millió ember számára javította a vízhez való hozzáférést és a nők számára több időt és energiát biztosított a jövedelemszerzésre.⁴⁵ Ugyanakkor a technológiai megoldásokra való kizárólagos támaszkodás túlzottan leegyszerűsíti a nemek közötti egyenlőtlenségek kezelését. Beninben a fűrt kutak növelték a háztartások vízhez való hozzáférését és csökkentették a nők vízgyűjtési munkaterheit, ám az időbeli szegénység nem mérséklődött és a beavatkozás nem járult hozzá a nők szerepvállalásának vagy autonómiájának erősítéséhez. Gyakran előfordult, hogy a nők a felszabadult időt nem pihenésre vagy saját tevékenységükre fordították, hanem a férjük földjein dolgoztak, a férj döntése szerint.⁴⁶ Az időtakarékos technológiák beszerzése, karbantartása és üzemeltetése rendszerint költséges, ami a szegény és marginalizált nők számára gyakran megfizethetetlen. Ezen túlmenően a nők kevésbé férnek hozzá az új technológiákról szóló információkhoz, részben az egyenlőtlen mobilitás és a házon kívül töltött idő miatt. Még ha ismerik is a technológiát, gyakran kevesebb erőforrás áll rendelkezésükre annak használatához, még akkor is, ha ez potenciálisan időmegtakarítást jelentene.⁴⁷ Kenyában és Tanzániában végzett empirikus vizsgálatok rámutattak arra, hogy a motoros vízszivattyúk vásárlóinak mindössze 18 százaléka, illetve 6 százaléka volt nő, annak ellenére, hogy a szivattyúk jelentős időmegtakarítást kínálnak. A női vásárlók többsége a férjük nevében vásárolta a berendezést, saját használatra nem. Ez azt jelzi, hogy a technológiai előnyök gyakran nem érvényesülnek a nők javára, és a döntéshozatali jogkör hiánya továbbra is akadályozza a nők víz- és időszegénységének csökkentését.⁴⁸ Ezért a vízügyi ágazatban a technológiai innovációk mellett elengedhetetlen a nők érdemi részvétele a döntéshozatalban, a társadalmi és jogi korlátok felszámolása, valamint a helyi közösségek bevonása a vízgazdálkodási folyamatokba. Csak a technológiai és társadalmi szempontokat integráló megközelítés képes biztosítani, hogy a fejlesztések valóban fenntartható és mérhető előnyöket hozzanak a nők számára.

8. Az élelmiszerbiztonság és a vidéki megélhetési források veszélyben vannak

Ákár önellátó, akár piaci élelmiszertermeléssel foglalkoznak a nők, a vízválság közvetlenül veszélyezteti megélhetésüket és élelmezésbiztonságukat, különösen a mező-

⁴⁵ Dickin–Caretta i. m. 1–10.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Sophie Theis – Nocile Lefore – Ruth Meinzen-Dick – Elizabeth Bryan: What happens after technology adoption? Gendered aspects of small-scale irrigation technologies in Ethiopia, Ghana, and Tanzania. *Agriculture and Human Values*, Vol. 35. 671–684. (2018) <https://doi.org/10.1007/s10460-018-9862-8>

⁴⁸ Jemimah Njuki – Elizabeth Waithani – Beatrice Sakwa – Juliet Kariuki – Elizabeth Mukewa – John Ngige: A Qualitative Assessment of Gender and Irrigation Technology in Kenya and Tanzania. *Gender, Technology and Development*, Vol. 18., No. 3. (2014) 303–340. <https://doi.org/10.1177/0971852414544010>

gazdaságtól függő országokban. Nigériában például, ahol a mezőgazdaság 2021-ben a GDP több mint egyharmadát adta és ahol a nők közel 69%-a ebben az ágazatban dolgozik, az időjárási sokkhatások jelentősen csökkentették a női gazdálkodók jövedelmét és élelmezésbiztonságát.⁴⁹ A nők földhöz való egyenlőtlen jogai tovább mélyítik a sebezhetőséget: 2011 és 2019 között Nigériában a nők mezőgazdasági földterületekhez való jogai 29,1 százalékról 14,7 százalékra estek vissza.⁵⁰ Világszerte a mezőgazdaságban, erdőgazdálkodásban és halászatban dolgozó nők a foglalkoztatottak közel 40 százalékát tették ki, miközben a mezőgazdasági földterületeknek csak 14 százalékát birtokolják. Mivel a vidéki vízjogok és az öntözési támogatások gyakran földtulajdonhoz kötődnek, a nők alacsony részvétellel jelennek meg az öntözési bizottságokban, így Latin-Amerikában és a Karib-térségben is. Peruban például a vízfelhasználói szövetségek tagságának kevesebb mint 10%-a nő, ami korlátozza befolyásukat a vízelosztás felett.⁵¹

A nők hozzáférése a mezőgazdasági technológiákhoz, biológiai innovációkhoz, inputanyagokhoz, gépesítéshez, valamint a szállítási, tárolási és piaci infrastruktúrához gyakran korlátozott, és a rendelkezésre álló erőforrások nem mindig felelnek meg sajátos igényeiknek. A FAO becslése szerint, ha a női gazdálkodók ugyanannyi erőforráshoz jutnának, mint a férfiak, a hozamok 20-30%-kal, a teljes mezőgazdasági termelés 2,5-4%-kal növekedhetne, és 100-150 millió embert emelhetnének ki az éhezésből. A világ élelmiszerigényének 2050-ig történő 50%-os növekedése miatt kulcsfontosságú a nők földhöz, hitelhez és inputanyagokhoz való hozzáféréseinek erősítése. A fenntartható mezőgazdaság és az ökoszisztémák védelme elengedhetetlen annak érdekében, hogy a föld, a talaj és a víz integrált rendszerei ne haladják meg a töréspontjukat.⁵² A víz és más nyersanyagok mennyisége és megbízhatósága központi szerepet játszik az élelmiszertermelésben és a jólétben. Az éghajlatváltozás hatásai, beleértve az árvizeket, aszályokat és a tengerek savasodását, fokozzák a bizonytalanságot, ami a nők és lányok élelmezési sebezhetőségét növeli, különösen a válságokkal leginkább sújtott országokban.⁵³

Az alapvető élelmiszerek szűkössége növeli a termelésre, feldolgozásra és előkészítésre fordított időt, amelyet a nők jelenleg a teljes munkaidejük 60-70%-ában végeznek. A nemek közötti különbség a földtermelékenységben az azonos méretű női és férfi gazdaságok között 24%. Ennek megszüntetése a mezőgazdasági termelékenységben és az agrár-élelmiszeripari bérekben körülbelül 2%-kal csökkentené a globális élelmezési

⁴⁹ Silvia Saravia Matus: *Brechas, desafíos y oportunidades en materia de agua y género en América Latina y el Caribe*. Vitacura, CEPAL, 2022. 12–18.

⁵⁰ World Employment and Social Outlook. International Labour Organization, 2023. <https://tinyurl.com/bdz4pfm6>

⁵¹ Indicators and data tools. International Labour Organization. <https://ilostat.ilo.org/data/> ; Gender equality: Women's rights in review 25 years after Beijing. UN Women, 2020. <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/03/womens-rights-in-review>

⁵² Empowering women and girls is crucial to ensure sustainable food security in the aftermath of COVID-19, say UN food agency heads on International Women's Day. *World Food Programme*, 2021. március 8. <https://tinyurl.com/2tpc8w5e>

⁵³ Water, Food and Energy. United Nations: UN Water. <https://www.unwater.org/water-facts/water-food-and-energy>

bizonytalanságot, és 45 millió ember élelmezésbiztonságát javítaná.⁵⁴ Az éghajlatváltozás hatásait a COVID-19 járvány és a 2022-es ukrajnai háború is súlyosbította. Bár a nők és lányok állítják elő a világ háztartásainak legtöbb ételét, nagyobb valószínűséggel tapasztalnak közepes vagy súlyos élelmezési bizonytalanságot, és a nemek közötti különbségek növekednek. 2019 és 2021 között a 15 éves és idősebb nők közepesen vagy súlyosan bizonytalan élelmezésselátása 27,5%-ról 31,9%-ra emelkedett, míg a férfiaké 25,7%-ról 27,6%-ra nőtt.⁵⁵

Az őslakos, vidéki és part menti nők kulcsszerepet játszanak a vízválság és az élelmezési bizonytalanság kezelésében. Indiai példaként a Manipurban élő Tangkhuul közösség női tagjai hagyományos tudásukat használják az időjárás és terméshozam előrejelzésére, és vezetik a döntéseket a terményválasztásban és termesztési módszerekben. A kenyai Narok régióban az őslakos nők helyi fajokra vonatkozó tudásukat alkalmazzák fenntartható jövedelem biztosítására és közösségi helyreállítási kezdeményezések támogatására. Mikronéziában, Yap szigetén, a nők pálmákat ültetnek elárasztott tarföldre, faiskolákat hoznak létre élelmezési- és gyógyászati célokra, és segítik az árvíz sújtotta területek újratelepítését. E példák is igazolják, hogy a nők hagyományos tudásuk felhasználásával képesek fenntartható élelmezési és vízgazdálkodási megoldásokat létrehozni, amelyek mérséklik a válságok hatását és erősítik az élelmezésbiztonságot.⁵⁶

9. Az egészség és a biztonság vízhez való hozzáférés kapcsolata

A biztonságos víz hiánya világszerte aránytalanul nagy egészségügyi terhet ró a nőkre és lányokra. Évente körülbelül 660 000 nő veszti életét idő előtt nem biztonságos vízforrások miatt, szemben a 570 000 férfival. A regionális adatok szerint a halálozási terhelés jelentős részben a nőkre hárul: Közép- és Dél-Ázsiában a vízhez való hozzáférés hiánya miatt elhunyt nők aránya 57,6%, a Szaharától délre fekvő Afrikában pedig 34,3%. Indiában például a nők személyes és mezőgazdasági célú vízgyűjtésben betöltött szerepe miatt nagyobb a fertőzések kockázata, mivel gyakran érintkeznek nem megfelelő minőségű vízzel.⁵⁷ A szennyezett víz számos megelőzhető betegséghez vezet, ilyenek például: a kolera, hasmenés, vérhas, hepatitis A, tífusz és gyermekbénulás. Emellett a vízben jelenlévő toxinok – például nehézfémek vagy egyes vegyi anyagok – is kockázatot jelentenek. Beninben a fűrt kútból származó vizet fogyasztó, félig vidéki

⁵⁴ The Status of Women in Agrifood Systems. Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2023. <https://tinyurl.com/4jb86pp8>

⁵⁵ Progress on the Sustainable Development Goals: The gender snapshot 2024. UN Women: For All Women and Girls, 2024. <https://tinyurl.com/y2f36p3y> ; Global SDG Indicators Data Platform. United Nations: Department of Economic and Social Affairs, 2023. <https://unstats.un.org/sdgs/dataportal>

⁵⁶ GBD Results. Institute for Health Metrics and Evaluation, 2025. <https://vizhub.healthdata.org/gbd-results/>

⁵⁷ Alexandra Barton: Water in Crisis – Women in India. *thewaterproject.org* <https://thewaterproject.org/water-crisis/water-in-crisis-india-women> Gayathri D. Naik: With no tap at home, Indian women are wasting their lives transporting water. *QUARTZ*, 2018. október 22. <https://qz.com/india/1431496/india-women-bear-the-burden-of-water-scarcity>

tóparti falvakban élő terhes nők első trimeszterben mért ólomszintje magasabb volt, mint azoké, akik folyóvízhez fértek hozzá.⁵⁸ A megfelelő ivó-, főző- és mosakodóvíz hiánya növeli a háztartások ápolási terheit, amelyek főként a nőkre hárulnak.⁵⁹

A szűkös vízkészletekért folytatott verseny és a hozzá kapcsolódó konfliktusok fokozzák a nők otthonon belüli és kívüli erőszaknak való kitétséget. Kelet-Afrikából származó esettanulmányok szerint, ha a nők nem tudnak vizet biztosítani, vagy a vízkeresés miatt nem tudnak házimunkát végezni, nagyobb a párkapcsolati erőszak kockázata.⁶⁰ A szubzaharai Afrika nyolc országában a vízzel kapcsolatos belső konfliktusokkal küzdő háztartásokban az emberek átlagosan 66 percet gyalogoltak a vízért, míg a konfliktus nélküli háztartásokban 30 percet.⁶¹ A vízhiány súlyosbítja az államon belüli konfliktusokat is. Az elmúlt 60 évben a földért és más természeti erőforrásokért folytatott verseny az államon belüli konfliktusok mintegy 40 százalékának elsődleges oka volt.⁶² A konfliktusok közvetlenül csökkenthetik a vízkészleteket: Jemenben 2022 januárjában egy csapás elpusztított egy víztározót, amely több mint 130 000 embert látott el. Ott a nők és lányok felelősek a vízgyűjtésért, a vidéki területeken egyesek napi 2-4 órát töltenek a víz megszerzésével.⁶³ A vízellátás megszakadása megnöveli az utazási időt, ami a nők nemi alapú erőszaknak való kitétséget növeli, és kevesebb időt hagy az oktatásra, munkára és szabadidőre. Az aszályok és egyéb időjárási szélsőségek is fokozzák a vízkészletekért folytatott versenyt, ami növeli az erőszak kockázatát a közösségekben. Kelet-Afrikában a pásztorok kénytelenek szarvasmarháikat más csoportok által hagyományosan használt területekre vinni, egyesek pedig szarvasmarhabláláshoz folyamodnak.⁶⁴ Még a csapadékos évszakokban is fennáll az erőszak veszélye a megnövekedett mezőgazdasági vízigény miatt.⁶⁵ E példák világosan mutatják az

⁵⁸ Drinking-water. World Health Organization, 2023. szeptember 13. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/drinking-water>

⁵⁹ Kanwal Rehman – Fiza Fatima – Iqra Waheed – Muhammad Sajid Hamid Akash: Prevalence of exposure of heavy metals and their impact on health consequences. *Journal of Cellular Biochemistry*, Vol. 119., No. 1. (2017) 157–184. <https://doi.org/10.1002/jcb.26234>

⁶⁰ Morgan Pommells – Corinne Schuster-Wallace – Susan Watt – Zachariah Mulawa: Gender Violence as a Water, Sanitation, and Hygiene Risk: Uncovering Violence Against Women and Girls as It Pertains to Poor Wash Access. *Violence Against Women*, Vol. 24., No. 15. (2018) 1851–1857. <https://doi.org/10.1177/1077801218754410>

⁶¹ Amber L. Pearson – Elizabeth A. Mack – Amanda Ross – Richard Marcantonio – Andrew Zimmer – Erin L. Bunting – Audrey C. Smith – Joshua D. Miller – Tom Evans: Interpersonal Conflict over Water Is Associated with Household Demographics, Domains of Water Insecurity, and Regional Conflict: Evidence from Nine Sites across Eight Sub-Saharan African Countries. *Water*, Vol. 13., No. 9. (2021) 1–7. <https://doi.org/10.3390/w13091150>

⁶² From Conflict to Peacebuilding: The Role of Natural Resources and the Environment. United Nations Environment Programme, 2009. <https://tinyurl.com/yc32hswe>

⁶³ Yemen: Women at the Center of Water, Agriculture, and Family income. World Bank Group, 2022. május 10. <https://tinyurl.com/3cux56vu>

⁶⁴ Tobias Ide – Marisa O. Ensor – Virginie Le Masson – Susanne Kozak: Gender in the Climate-Conflict Nexus: “Forgotten” Variables, Alternative Securities, and Hidden Power Dimensions. *Politics and Governance*, Vol. 9., No. 4. (2021) 43–52. <https://doi.org/10.17645/pag.v9i4.4275>

⁶⁵ Pearson et al. (2021) i. m. 8–17.

összefüggést a vízhez való hozzáférés hiánya, a közösségek közötti erőforrás-verseny és a nők elleni erőszak között. A vízhiány nemcsak a fizikai túlélést veszélyezteti, hanem a nők jólétét, biztonságát és gazdasági szerepvállalását is korlátozza. A nemi alapú különbségek minden társadalomban jelen vannak, ezért a vízhiány okozta nehézségek kezelésében a szakpolitikák kialakításánál elengedhetetlen a nemi szempontok figyelembevétele.⁶⁶

10. Következtetések

A víz, megfelelő és fenntartható használat mellett, a legmegújulóbb erőforrás, és bolygónk életének alapja. A túlzott kiaknázás, a szennyezés és az ember által okozott éghajlatváltozás azonban a globális vízválságot súlyosbítja. 2050-re várhatóan 674 millió nő és lány él majd kritikus vízhiányos területeken, és közel 1 milliárd nő nem fér hozzá biztonságos ivóvízhez. A társadalom legszegényebb és legkiszolgáltatottabb tagjai, különösen a nők és lányok, a legnagyobb veszélynek vannak kitéve, mivel nem kapnak egyenlő hangot a vízgazdálkodásban.⁶⁷ A vízválság kezelése új, feminista megközelítést igényel, amely a társadalmi igazságosságot összekapcsolja az ökológiai és női jogokkal. A fenntartható fejlődés 2030-as menetrendje biztosítja a keretet a fenntartható és inkluzív gazdasági növekedés, a társadalmi befogadás és a környezetvédelem integrált megvalósításához. A természeti erőforrásokat nem szabad kizárólag árucikként kezelni; a vízi ökoszisztémáknak joguk van a védelemre, és ezt a jogot nem lehet gazdasági érdekek oltárán feláldozni.⁶⁸

Egyre több országban elfogadják az ökológiai jogokat, amelyek elismerik a természet védelméhez való jogát. Az őslakos nők gyakran vezető szerepet vállalnak ezekben a kezdeményezésekben. A fenntarthatatlan termelési és fogyasztási minták azonban továbbra is fennállnak, és a nők részvétele a döntéshozatalban továbbra is korlátozott.⁶⁹ A nők fokozott sebezhetősége ugyanakkor ösztönzi őket a cselekvésre: a vízhiány, a szennyezett víz és az élelmiszerbiztonság problémáinak kezelése során a nők kulcsszerepet játszanak közösségeikben. Az adatok azt mutatják, hogy a vízhiány növeli a nemi alapú erőszak és a rabszolgaság kockázatát, valamint az élelmiszerbizonytalanságot, különösen a háztartásokban dolgozó nők esetében.⁷⁰

Az elmúlt években globális és regionális kezdeményezések – például az *ENSZ Vízzel a Fenntartható Fejlődésért Nemzetközi Cselekvési Évtizede 2018–2028*, az *UNESCO Vízügyi Világértékelési Programja*, a *Világbank Equal Aqua platformja* és a *Nők a Vízügyi Diplomáciai Együttműködési Hálózat* – elősegítették a nők szerepvállalását a vízügyben. Ezek az erőfeszítések azonban nem helyettesítik a kormányok és más

⁶⁶ Pommells–Schuster-Wallace–Watt–Mulawa (2018) i. m. 1858–1862.

⁶⁷ Turning promises into an action (2018) i.m . <https://tinyurl.com/3vennz3w>

⁶⁸ Kimmerer (2013) i. m. 168.

⁶⁹ Guillaume Chapron – Yaffa Epstein – José Vicente López-Bao: A rights revolution for nature: Introduction of legal rights for nature could protect natural systems from destruction. *Science*, Vol. 363., No. 6434. (2019) 1392–1393. <https://doi.org/10.1126/science.aav5601>

⁷⁰ From Conflict to Peacebuilding (2009) i. m. <https://tinyurl.com/yc32hswe>

érdekelt felek felelősségét: biztosítaniuk kell, hogy nemre tekintet nélkül mindenki élvezhesse a biztonságos ivóvízhez és higiéniához való jogot, miközben védik a vízi ökoszisztémákat. A nők vízhez való jogának biztosítása és a nemek közötti egyenlőség előmozdítása érdekében elengedhetetlen a nemek közötti egyenlőségek felszámolása a vízgazdálkodás döntéshozatali folyamataiban, biztosítva, hogy a nők hangja egyenrangúan érvényesüljön a helyi, nemzeti és nemzetközi szintű döntésekben. Egyidejűleg kiemelt figyelmet kell fordítani a női szervezetek és aktivisták támogatására, lehetővé téve számukra, hogy hatékonyan érvényesítsék érdekeiket, és mozgósítsák közösségeiket a fenntartható vízgazdálkodás előmozdítása érdekében. A törvények, szakpolitikák és programok tervezésébe és végrehajtásába a nők egyenrangú bevonása kulcsfontosságú, hogy tapasztalataik és szempontjaik minden döntési szinten érvényesüljenek. Ezzel párhuzamosan cselekvésorientált nemzeti és helyi intézkedések kidolgozása szükséges, amelyek figyelembe veszik a nemek közötti különbségeket és a nők sebezhetőségét a vízhiány és az éghajlatváltozás következményei kapcsán. Csak egy integrált, nemekre érzékeny és ökológiailag felelős megközelítés biztosíthatja a nők és lányok számára a biztonságos vízhez való hozzáférést, segítheti elő a fenntartható vízgazdálkodást, valamint garantálhatja a nemek közötti egyenlőséget és a nők jogainak védelmét a globális vízválság közepette.

